

УДК 351.741

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-3-4-7-8-9>

Стеблянко Аліна Володимирівна,
 доктор філософії зі спеціальності 081 «Право»
 (Сумський державний університет, м. Суми)
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5080-0490>

Хозлу Іван Костянтинівч,
 викладач
 (Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-3968>

ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИК ХВИЛІ МІГРАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Статтю присвячено дослідженню воєнних конфліктів як чинника хвилі міграції в сучасному світі. Встановлено взаємозв'язок між воєнними конфліктами та міграцією у світовій спільноті. Виокремлено напрями ефективного управління міграційними потоками. Установлено, що міграційні потоки, спричинені війною, мають серйозні наслідки геополітичного, економічного, соціального та політичного характеру. Зауважено, що для ефективного управління міграційними потоками, спричиненими воєнними конфліктами, об'єктивно необхідним є комплексний підхід усіх держав. У цьому контексті важливим є забезпечення безпеки мігрантів з подальшим сприянням їх інтеграції в нове суспільство.

Ключові слова: демографічна криза, збройна агресія, міграційна криза, міграційні процеси.

Постановка проблеми. Актуальність питання воєнних конфліктів як чинника хвилі міграції в сучасному світі сьогодні не потребує доведення, адже «міграційні процеси є постійним явищем на всіх етапах історії людства, а в сучасному світі проблеми вимушеного переселення мільйонів людей належать до розряду найгостріших» [1, с. 83]. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України, неабиякої інтенсивності міжнародні міграції набули саме в умовах глобалізації, що характеризується не лише глобалізацією світової економіки, демографічними та економічними диспропорціями між країнами, а й конфліктами та військовими діями [2, с. 349]. Так, для початку XXI століття характерним є різке зростання міжнародних міграційних процесів і залучення до останнього практично всіх країн світу. Натомість станом на 90-ті роки XX століття загальна кількість мігрантів у світовому співтоваристві оцінювалася в 125 млн осіб (приблизно 2% населення всієї планети) [3, с. 214]. При цьому однією з причин такої кількості мігрантів безпосередньо є саме воєнні конфлікти між країнами, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо воєнних конфліктів як одного з чинників хвилі

міграції є науково розробленими. Зокрема, М. А. Бучин і Н. О. Мархайчук дослідили міграцію як один з інструментів сучасних гібридних воєн, а також на прикладі аналізу чинних воєнних конфліктів, у яких так чи так учасником є РФ, вказали на особливості використання нею міграційних процесів з метою послаблення своїх геополітичних опонентів і досягнення цілей геополітичного характеру [4].

С. В. Білошицький розглянув негативний вплив сучасної міжнародної міграції на соціокультурні та політичні аспекти життя країн, які приймають мігрантів (це є своєрідною можливістю використовувати міграцію як засіб впливу, який можна спрямовувати та контролювати [5]. Вплив конфліктів на міграційну політику сусідніх держав розглянув Ю. В. Чайковський. Зокрема, він дослідив фактори, які впливають на міграційні процеси, та проаналізував можливості управління міжнародними міграційними потоками через зміни міграційної політики держав [1]. Г. О. Пономарьова та Ю. О. Махортов здійснили аналіз сучасної міграційної політики європейських країн, у результаті чого надали рекомендації щодо необхідності вивчати та застосовувати основні й принципи європейської міграційної політики [6].

О. А. Пробоїв, зі свого боку, предметом дослідження визначив зростання міграційних потоків у світі протягом

останніх років. Зокрема, він проаналізував тенденції та рух міграційних процесів у країнах Європейського Союзу, виокремив причини та наслідки міграційної кризи в Європі та визначив шляхи подолання цієї кризи [7].

Особливості масової міграції українців до європейських країн унаслідок військової агресії у 2022 році розглянула О. С. Ядловська, наголошуючи на складності визначення кількості українців, які виїхали з України через війну, а також аналізуючи соціальні проблеми, з якими стикаються українські біженці в Європі. Вчена підсумувала, що наслідки міграційної хвилі впливають на демографічну кризу в Україні, у зв'язку з чим є необхідність у створенні умов для повернення українців [8].

Мета статті – встановити взаємозв'язок між воєнними конфліктами та міграцією у світовій спільноті, а також виокремити напрями ефективного управління міграційними потоками.

Виклад основного матеріалу. У результаті анексії Криму та військових дій на Донбасі у 2014–2015 роках виник потік як внутрішньої, так і зовнішньої вимушеної міграції. Кількість заяв про надання притулку, що були подані громадянами України в європейських державах, перевищила у 2015 році 22 000, що становило на третину більше, ніж у 2014 році, і у 20 разів більше, ніж у 2013 році [9]. Як слушно зазначають М. А. Бучин і Н. О. Мархайчук, саме рф є однією з країн-агресорів, яка масштабно використовує міграцію як один з інструментів гібридної війни і, відповідно, спричинила низку міграційних криз у сучасному світі [4, с. 86–87], тоді як упродовж першого місяця повномасштабної війни у 2022 році з України виїхало близько 3,6 млн осіб [10].

І хоча станом на 2023 рік темпи виїзду за кордон значно сповільнилися, однак, на переконання аналітиків Національного інституту стратегічних досліджень, продовження війни може мати наслідком подальшу міграцію українців за кордон, тоді як інтенсивність останньої та її напрями залежатимуть від певних чинників, до яких варто зарахувати:

- 1) розширення чи скорочення зони бойових дій;
- 2) прогрес у звільненні решти тимчасово захоплених територій;
- 3) стабільність місцевої критичної інфраструктури;
- 4) безпосередні обстріли населених пунктів російськими військами;
- 5) виникнення кризових ситуацій техногенного чи природного характеру;
- 6) рівень соціально-економічного відновлення територій, що були звільнені;
- 7) зміни не лише на ринку праці, а й в економічній структурі певних регіонів української держави [11].

З іншого боку, в реаліях сьогодення міграцію в Європейському Союзі розглядають як інструмент для досягнення довгострокового економічного зростання. Дослідження показують, що міграція приносить значну економічну вигоду, особливо для країн-членів Євросоюзу, оскільки вона допомагає зменшити дефіцит кваліфікованої робочої сили, що зумовлено негативною демографічною тенденцією у Європі. Водночас продовження війни може призвести до подальшої еміграції українського населення за кордон, але інтенсивність цього процесу та напрями залежатимуть від багатьох факторів [12, с. 6].

Як бачимо, дійсно є тісний взаємозв'язок між міграцією населення та воєнними конфліктами. На підтвердження цієї тези наведемо приклад дослідження, проведеного в Африці, Азії і Південній Америці, яке підтвердило, що політична нестабільність – громадян-

ські війни, геноциди та зовнішні втручання – призвели до того, що збільшилася міжнародна міграція та кількість внутрішньо переміщених осіб. Дослідниками доведено, що й економічні, і соціальні фактори важливі під час формування міграційних потоків з конфліктних регіонів. Окрім цього, ними встановлено, що громадянська війна має найбільший вплив на міграцію, за якою слідує геноцид / політицид, тоді як «етнічні» конфлікти або порушення прав людини не призводять до масштабних міграційних рухів [13].

Водночас, коли ми говоримо про міжнародні тенденції у сфері міграції, результати досліджень щодо наслідків конфлікту в менш розвинених державах мають досить незначні спільні риси із ситуацією, яка наразі склалася в Україні. Це пояснюється тим, що воєнний конфлікт в Україні має свої особливості. Так, він обмежується лише певною частиною країни і є тривалим конфліктом, спровокованим зовнішніми силами (зокрема, росією) шляхом використання й різних форм «психологічної війни». До того ж, попри складну безпекову ситуацію, Уряд України забезпечує контроль над безпекою та соціальною ситуацією в інших регіонах країни. Крім того, українська влада проводить амбітні реформи, однак вони стикаються з проблемами, зокрема високим рівнем корупції [13].

Звідси зростання міграції, формування мігрантських спільнот і розвиток етнічних меншин мають наслідком збільшення ксенофобії й націоналізму серед корінного населення країн Європи, а також сприяють активності ультраправих партій і організацій, які пропагують захист національної ідентичності. Це, зі свого боку, створює нові загрози й виклики для національної безпеки. Загалом, політизація міграційних процесів у Європі має значний потенціал конфлікту й становить загрозу для європейської ідентичності та стабільності останньої [5, с. 147].

Водночас воєнні конфлікти в різних державах впливають на геополітичний лад, що зачіпає економічні інтереси більшості держав. Дійсно, як указує О. А. Пробоїв, воєнні конфлікти на сході України та в різних регіонах Південно-Східної Азії, Африки та Південної Америки порушують геополітичну структуру світу і становлять загрозу економічному добробуту та благополуччю громадян розвинених країн. Крім того, вони спричиняють збільшення злочинності і безпосередньо впливають на епідеміологічну ситуацію в цих регіонах. Неконтрольованій приплив біженців до розвинених країн ставить уряди перед значними непередбаченими економічними витратами на надання різної допомоги. Це має наслідком проблеми з працевлаштуванням біженців через відсутність належної освіти та кваліфікації, а також через мовні бар'єри та культурні відмінності, які ускладнюють їх фізичну та психологічну адаптацію до нових життєвих умов [7, с. 90].

На додаток до вищесказаного слушною є думка Ю. В. Чайковського, який зазначає, що вимушена міграція має серйозні наслідки як для окремих осіб, так і для багатьох країн і світового співтовариства загалом. Водночас недосконалість міжнародно-правових норм у сфері міграції, а також недостатня готовність та здатність держав самостійно впоратися з вимушеними міграційними потоками призводить до ситуацій, відомих як «міграційні колапси», коли проблема вимушених мігрантів значно зростає через несвоєчасне реагування на цю проблему. Насамперед сусідні держави, які межують з регіонами, що конфліктують, страждають від таких примусових міграційних потоків, що змушує їх

посилювати міграційне законодавство та ухвалювати непопулярні рішення, спрямовані на гарантування безпеки своїм громадянам [1, с. 82].

Ба більше, на переконання окремих дослідників, міграційна криза спричинила дестабілізацію Європейського Союзу і мала такі наслідки, як поширення сумнівів стосовно вільного пересування людей у Шенгенській зоні, збільшення невдоволеності серед європейців і зростання ризику терористичних атак. У результаті таких дій росії держави Євросоюзу стали діяти більш самостійно, незалежно від інтересів своїх сусідів. Це призвело до розколу і втрати єдності в Європейському Союзі, зменшивши його політичну вагу та здатність протистояти державам-агресорам. Експерти вважають, що такі результати можуть бути однією з цілей стратегій вимушеної міграції, що використовується як інструмент гібридної війни російською федерацією [5].

Отже, міграційна криза, що є наслідком воєнних конфліктів, є багатоступеневою проблемою, розв'язання якої є можливим за допомогою об'єднання зусиль різних держав. Після завершення війни можливо визначити остаточні наслідки міграції безпосередньо українців. Проте на сьогоднішній день можна зробити деякі проміжні висновки. Зокрема, початково міграція українців мала характер евакуації через воєнні дії, але з часом вона перетворилася в трудову міграцію українців до країн Європи, Канади і Сполучених Штатів Америки. Більшість українців, які зараз перебувають у Європі, користуються соціальним захистом та пільгами, оскільки вони визнані постраждалими від війни. Проте після завершення війни, означений статус буде анульовано. З огляду на це, громадяни України з таким статусом можуть бути змушені або покинути країну, або подавати прохання про отримання іншого статусу, або намагатися працевлаштуватися. Водночас прогнози щодо повернення українців є не зовсім оптимістичними та створюють загрози для демографічної та економічної ситуації в державі. Великі міграційні потоки, спричинені війною, призводять до значних змін у населенні. За оцінками, лише один з чотирьох мігрантів повертається у свою країну [8, с. 197–198].

Як справедливо зазначає О. П. Заставна, для розв'язання проблеми міграції об'єктивно необхідним є комплексний підхід, що враховує вплив історичних, політичних, культурних та етнічних факторів. Для поліпшення міграційної політики Європейського Союзу рекоменду-

ється посилити законодавство щодо нових іммігрантів, осіб, які скоїли злочини або порушення правил на території Євросоюзу, а також щодо нелегальних мігрантів. Важливим складником нової міграційної політики повинна стати інтеграція, проте в більш інтенсивній формі: потрібно розробити чітку концепцію, яка забезпечує гармонійні взаємини між місцевим населенням держав-членів Європейського Союзу та мігрантами. Забезпечення доступності освіти, медичних послуг і робочих місць для ширшого кола біженців та іммігрантів може сприяти процесу інтеграції. Крім того, важливим кроком для політичного розв'язання кризи є побудова нового діалогу між Європейським Союзом і третіми країнами на основі компромісів і рівності між сторонами [14, с. 281].

Також одним із важливих аспектів сучасної європейської міграційної політики є питання інтеграції та реінтеграції мігрантів у європейську спільноту. Ефективність заходів з інтеграції визначає остаточний результат імміграції, оскільки вона спрямована на підвищення потенціалу кожної національної економіки країн, що приймають мігрантів. Тому вирішальну роль у процесі інтеграції та реінтеграції мають влада й громадянське суспільство, які повинні активно залучатися до впровадження відповідних заходів і програм [6].

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок про існування тісного взаємозв'язку між воєнними конфліктами та міграцією у світовій спільноті. До того ж міграційні потоки, спричинені війною, мають серйозні наслідки геополітичного, економічного, соціального та політичного характеру. Інакше кажучи, зростання міграції через воєнні конфлікти є значним викликом для всього світу. Неготовність окремих держав впоратися з потоком мігрантів може призвести до «міграційного колапсу». Для ефективного управління міграційними потоками, спричиненими воєнними конфліктами, об'єктивно необхідним є комплексний підхід всіх держав. Говорячи про напрями ефективного управління міграційними потоками, то в цьому контексті важливим є забезпечення безпеки мігрантів з подальшим сприянням їх інтеграції в нове суспільство. Водночас зусилля політичного та дипломатичного характеру відіграють значну роль у зменшенні потоку мігрантів. Зокрема, ідеться про міжнародну співпрацю на різних рівнях, дипломатичні переговори, розвиток миротворчих місій.

Список використаних джерел

1. Чайковський Ю. В. Вплив сучасних конфліктів на зміну міграційної політики сусідніх держав: міжнародно-правові аспекти. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 81–94.
2. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
3. Світова економіка / за ред. А. С. Філіпенка. Київ : Либідь, 2001. 582 с.
4. Бучин М. А., Мархайчук Н. О. Міграція як інструмент гібридної війни російської федерації у XXI столітті. *Регіональні студії*. 2022. № 31. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.31.16>.
5. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти. *Наукові записки*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. 2016. № 2 (82). С. 138–156.
6. Махортов Ю. О., Пономарьова Г. О. Аналіз сучасної міграційної політики країн Європи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 118–125.
7. Пробоїв О. А. Напрями подолання міграційної кризи в країнах ЄС і врегулювання потоків нелегальної міграції. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 89–95.
8. Ядловська О. Особливості міграційної хвилі українців-евакуантів у 2022 р. через військову агресію російської федерації. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск. № 2. С. 188–203.
9. Eurostat. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex. URL: <http://surl.li/mqaij>.
10. Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-ta-vijna-v-ukrai%CC%88ni.docx-1.pdf>.

11. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с.
12. Пищуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. Київ, 2023. 265 с.
13. Дрбохлава Д., Ярошевич М. Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf>.
14. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 276–281.

References

1. Chajkovskij, Yu.V. (2018). Vpliv suchasnih konfliktiv na zminu migracijnoyi politiki susidnih derzhav: mizhnarodno-pravovi aspekti [The influence of modern conflicts on the change in the migration policy of neighboring states: international legal aspects.] *Aktualni problemi politiki*. 62, 81–94 [in Ukrainian].
2. *Ukrayinske suspilstvo: migracijnij vimir : nac. Dopovid (2018)*. [Ukrainian society: the migration dimension: nats. report]. Institut demografiji ta socialnih doslidzhen im. M. V. Ptuhі NAN Ukrayini. Kyiv [in Ukrainian]
3. Filipenko, A.S. (Eds.). (2001). *Svitova ekonomika* [World economy]. K : Libid [in Ukrainian].
4. Buchin, M.A., & Marhajchuk, N.O. (2022). Migraciya yak instrument gibridnoyi vijni rosijskoyi federaciyi u HHI stolitti [Migration as a tool of the hybrid war of the Russian Federation in the 21st century]. *Regionalni studiyi*, 31, 86–90 [in Ukrainian].
5. Biloshickij, S. (2016). Mizhnarodna migraciya yak riznovid suchasnoyi zbroyi: sociokulturnij ta politichnij aspekti [International migration as a type of modern weapon: sociocultural and political aspects]. *Naukovi zapiski. Kiyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa*, 2 (82), 138–156 [in Ukrainian].
6. Mahortov, Yu.O., & Ponomarova. G.O. (2018). Analiz suchasnoyi migracijnoyi politiki krayin Yevropi [International relations: theoretical and practical aspects]. *Mizhnarodni vidnosini: teoretiko-praktichni aspekti*, 1, 118–125 [in Ukrainian].
7. Proboyiv, O.A. (2017). Napryami podolannya migracijnoyi krizi v krayinah YeS i vregulyuvannya potokiv nelegalnoyi migraciyi [Directions for overcoming the migration crisis in the EU countries and regulation of illegal migration flows]. *Ekonomika i suspilstvo*, 8, 89–95 [in Ukrainian].
8. Yadlovska, O. (2022). Osoblivosti migracijnoyi hvili ukrayinciv-evakuantiv u 2022 r. cherez vijskovu agresiyu rosijskoyi federaciyi [Features of the migration wave of Ukrainian evacuees in 2022 due to the military aggression of the Russian Federation]. *Naukovij visnik DDUVS*, 2, 188–203 [in Ukrainian].
9. Eurostat. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex. Retrieved from <http://surl.li/mqaij>. [in English].
10. Filipchuk, L., Lomonosova, N., Sirbu, O., & Kabanec, Yu. Vimushena migraciya i vijna v Ukrayini (24 lyutogo – 24 bereznya 2022) [Forced migration and war in Ukraine (February 24 – March 24, 2022)]. *Cedos*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migraciya-ta-vijna-v-ukrai%CC%88ni.docx-1.pdf>
11. Potapenko, V., Golovka A., & Valevskij, O. (2023). Vpliv migraciyi na socialno-ekonomichnu situaciyu v Ukrayini : analit. dop. [The impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine: analyst. add.]. Potapenko, V. (Eds.). *Kiyiv : NISD* [in Ukrainian].
12. Pishulina O., Yurchishin V., Stecyuk P., Mishenko M. (2023). *Vpliv migracijnih procesiv na perebig povoyennogo vidnovlennya Ukrayini, migracijnu politiku YeS ta krayin shidnogo partnerstva* [The influence of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, migration policy of the EU and Eastern Partnership countries]. Kyiv [in Ukrainian].
13. Drbohlava, D., & Yaroshevich, M. Ukrayinska migraciya u chasi krizi: vimushena i trudova mobilnist [Ukrainian migration in times of crisis: forced and labor mobility.]. Retrieved from <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf> [in Ukrainian].
14. Zastavna, O. (2021) Migracijna politika YeS u konteksti bezpeki krayin Yevropejskogo Soyuzu [Migration policy of the EU in the context of the security of the countries of the European Union]. *Pidriyemnictvo, gospodarstvo i pravo*, 1, 276–281 [in Ukrainian].

Steblianko Alina,

Doctor of Philosophy (specialty 081 “Law”)

(Sumy State University, Sumy)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5080-0490>

Khozlu Ivan,

Lecturer

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-3968>

MILITARY CONFLICTS AS A FACTOR OF THE WAVE OF MIGRATION IN THE MODERN WORLD

The article is devoted to the study of military conflicts as a factor in the wave of migration in the modern world. The purpose of the article is to analyze the issue of military conflicts as one of the factors of the wave of migration in the modern world by establishing the relationship between military conflicts and migration in the world community, as well as to highlight the directions of effective management of migration flows. The peculiarities of the military conflict in Ukraine are

noted: it is limited to only a certain part of the country and is a long-term conflict provoked by external forces (in particular, Russia) by using various forms of “psychological warfare”. At the same time, despite the difficult security situation, the government of Ukraine ensures control over the security and social situation in other regions of the country. In addition, the Ukrainian authorities are carrying out ambitious reforms, but they face problems, in particular, a high level of corruption. It is concluded that there is a close relationship between military conflicts and migration in the world community. At the same time, the migration flows caused by the war have serious consequences of a geopolitical, economic, social and political nature. In other words, the growth of migration due to military conflicts is a significant challenge for the whole world. The unwillingness of individual states to cope with the flow of migrants can lead to a “migration collapse”. For the effective management of migration flows caused by military conflicts, a comprehensive approach of all states is objectively necessary. In this context, it is important to ensure the safety of migrants with the subsequent promotion of their integration into the new society. At the same time, efforts of a political and diplomatic nature play a significant role in reducing the flow of migrants. In particular, we are talking about international cooperation at various levels, diplomatic negotiations, and the development of peacekeeping missions.

Key words: *demographic crisis, armed aggression, migration crisis, migration processes.*